

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/99/54-59>

Vüsalə Həsənova

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti Şəki filialı
dissertant

vusalahasanova1986@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3529-032X>

TƏMƏL SAVAD, KOMPİTENSİYALAR VƏ ŞƏXSİ KEYFİYYƏTLƏRİ EHTİVA EDƏN, XXI ƏSR BACARIQLARINI FORMALAŞDIRAN TƏLİM MODELİ

Xülasə

Artıq 20 ildən çoxdur ki, mövcud ümumi təhsil proqramlarının cəmiyyətdə yeni ictimai münasibətlərin yaranması, dünya təhsil sisteminə inteqrasiya, informasiya əsrinin tələbləri, planlı iqtisadiyyatdan bazar iqtisadiyyatına keçiddə müasir tələblərə cavab verməməsi səbəbli Azərbaycanda ümumi təhsilin məzmununda keçirilən silsiləli olaraq “Azərbaycan Respublikası ümumi orta təhsilin dövlət standartları”, “Azərbaycan Respublikası ümumi təhsilin kompetensiyaları (Milli kurikulum)” və “Ümumi təhsil pilləsinin dövlət standartı və proqramları” adlı islahatlar fonunda yenilənir. Dəyişən proqramlar, monoton nəzəri bacarıqları formalaşdıran modellərin, tələb olunan bilik və bacarıqları formalaşdıran yeni modellərlə əvəzlənmə kimi tələbləri də öz bərabərində gətirir. Xidməti Öyrənmə, 21-ci əsr bacarıqlarını həqiqi mənada formalaşdıran təlim modelini olaraq istənilən fənnə və mövzuya tətbiq oluna bilən model kimi gözdən keçirilə bilər.

***Açar sözlər:** 21-ci əsr bacarıqları, Xidməti Öyrənmə modeli, modelin mərhələləri, modelin növləri, üstünlüklər, çatışmazlıqlar*

Vusala Hasanova

Sheki branch of Azerbaijan State Pedagogical University

Phd student

vusalahasanova1986@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3529-032X>

A learning model that builds 21st century skills including basic literacy, competences and personal qualities

Abstract

For more than 20 years, due to the emergence of new social relations in the society, integration into the world education system, the requirements of the information age, and the failure of the existing general education programs to meet modern requirements in the transition from a planned economy to a market economy, a series of "State Standards of the General Secondary Education of the Republic of Azerbaijan", "Competencies of general education of the Republic of Azerbaijan (National curriculum)" "State standard and programs of general education level" programs have been applied systematically. Changing programs entail the replacement of models that form monotonous theoretical skills with new models that build the required knowledge and skills. Service learning can be viewed as a learning model that truly builds 21st century skills and can be applied to any discipline or subject.

***Keywords:** 21st century skills, Service Learning model, stages of the model, types of the model, advantages, disadvantages*

Giriş

Experimental təlimin geniş istifadə olunan modellərindən biri olan, mənalı və məqsədyönlü şəkildə cəmiyyətə xidməti təlim proqramı ilə əlaqələndirən Xidməti Öyrənmə (XÖ) yaşadığımız cəmiyyətə xidmət və bu məşğuliyyətin nəticələrinin dərinədən düşünülərək təfəkkürdə inikasının

formalaşması kimi iki əsas hissədən ibarətdir. Bu tərkib hissələr tələbələrin cəmiyyətin ehtiyaclarına cavab verəcək şəkildə tərtib olunmuş xidmət fəaliyyətində iştirakı və tədris materialının daha dərinə başa düşülməsi, disipline qiymətləndirilməsi və vətəndaş məsuliyyəti hissəsinin təkmilləşdirilməsi üçün tərtibli xidməti fəaliyyət üzərində refleksiya fonunda balanslaşdırılaraq həyata keçirilir (Bringle, Hatcher, 1995: 112). XÖ modelinin məzmununu təlim forması və təlim fəşəfəsi adlarıyla iki cür müəyyən etmək olar. Təlim forması kimi dəyərləndirmə onu digər eksperimental təlim formalarından fərqləndirən dərin refleksiya, həqiqi həyatın öyrənilməsi və uyğun xidməti ehtiva etməsidir. Tələbələrin refleksiya nəzəriyyə və praktiki bacarıqların bütünləşməsinə təşviq edir. Real həyat situasiyalarına tətbiq, tələbələrin gələcək karyera hədəflərində tamamlayıcı rol oynamalı olduğuna görə, seçilmiş xidmət uyğun, mənalı, kurikulumla sıx bağlı olmalıdır. XÖ mücərrəd və konkret biliyin balansını nümayiş etdirməklə yanaşı sosial bilgi və vətəndaş məsuliyyətini inkişaf etdirməlidir. XÖ fəşəfəsi isə insanın yetişməsi və məqsədi, ictimai baxış, icma ilə yaxınlaşma və bilginin inteqrasiyasını ehtiva edir (Kendall, 1990: 23). XÖ modeli ictimai reallıqda dəyişiklikləyə səbəb ola bilər. XÖ konkret təcrübələri məcazi nəzəri anlayışlarla əlaqələndirib güc və dəyişiklik anlayışlarını genişləndirdiyi üçün ənənəvi radikal və tənqidi pedaqogikaya aid edilir. XÖ tələbələr müəllimlər və icmalar arası ünsiyyət üçün ilkin şərt olaraq dəyərləndirilən dialoqa əsaslanır.

XÖ təlim modelinin nə olduğu haqda fikrimizi ən çox istinad olunan tərfi ilə yekulaşdırsaq, XÖ tələbələrin müəyyənlanmış icma ehtiyacına cavab verən təşkil olunmuş xidmət fəaliyyətində iştirakı, nəticədə təlim materialının və nizam-intizamın daha çox başa düşüldüyü, insani dəyərlərin və vətəndaşlıq məsuliyyətinin önə çəkildiyi, təlim prosesində öyrənilən materiala əsaslanan, kredit saatları çərçivəsində reallaşan təlim təcrübəsidir (Bringle, Hatcher, McIntosh, 2006: 5-15). Deməli, bu xidmət təcrübəsi təlim və onun nəticələri ilə birbaşa bağlı olmaqla yanaşı, əməkdaşlıq edilən icmanın ehtiyacları aydın şəkildə müəyyənləşdirməlidir. Təlimin yeni xarakter qazandığı bu modelin gözəlliyi odur ki, proses zamanı real və konkret bir şey baş verir. Mövzu ilə intellectual və emosional şəkildə məşğul olan tələbələr əvvəl ayrı olan iki ideyanı aydınlaşdırır və əlaqələndirir. Təlim prosesində öyrənilən material artıq öz mənasını praktiki tətbiqlə qazanır və həm zehinlərini həm də mənafeyyatını oyadır (Kaye, 2004: 8-12). Hazırlıq və ya araşdırma, fəaliyyət, refleksiya və nümayiş mərhələlərini özündə birləşdirən XÖ modelinin hər mərhələsi konkret planlaşdırılmış addımlar üzrə reallaşdırılır. Araşdırma və hazırlıq mərhələsində icmanın ehtiyacı və təklif olunacaq bacarıq, maraq və istedad kimi resurslar araşdırılır. Araşdırma mərhələsi müsahibə, sorğu, kitab, internet resursları, şəxsi müşahidələr fonunda yerinə yetirilir və komanda işi tələb edir. Təlim hədəfləri ilə əlaqəli bilik və bacarıqların öyrənilməsi və qazanılmasından ibarət olan bu mərhələdə müəyyənləşdirilmiş icma ehtiyacı sənədləşdirilir. Komandanın tərkib hissələrindən biri kimi müəllim, uyğun təlim nəticəsi fənnlərarası, tələbələrin maraqları, müəyyən edilmiş uyğun akademik məzmun və icma ehtiyacı arasında uyğun çarpaz inteqrasiyanı müəyyən edir. Kiçik qruplara bölünən tələbələrin vəzifələri, məsuliyyətləri və əvvəldən mövcud bacarıqları aydınlaşdırılır və layihənin proqram saatları konkretləşdirilir. Hər qrupun icmanın müəyyən edilmiş ehtiyacına köklənməsi qruplar tərəfindən onların bilik və bacarıqlarını fonunda müəyyənləşdirilmiş fərqli mövqeləri yaradır ki, bu da öz növbəsində problemin təməlində duran istər tarixi və social, istərsə də mədəni, iqtisadi və siyasi kontekstin daha dərinə öyrənilməsinə şərait yaradır (Jacoby, 2014: 3).

Fəaliyyət mərhələsində, planlaşdırılmış layihə üzrə tələbələr yenidən öyrənilmiş bilik və bacarıqların tətbiq olunduğu, öyrəndiklərinin öz anlamını qazanacağı uyğun və mənalı xidmət yerinə yetirirlər. Fəaliyyət, tələbələrin birbaşa nəticə aldıklarına görə daha çox sevdiyi bilavasitə, problemin həlli istiqamətində yönləndirmə resurslarının və daha çox insanın cəlb olunduğu bilvasitə və demokratik vətəndaşlıq istiqamətində fəal iştirakı ehtiva edən sivil fəaliyyət olmaqla üç əsas üsulla həyata keçirilir (Fertman, 1994: 13). Fəaliyyət növündən asılı olmadan model əməkdaşlıq çərçivəsində, təhlükəsiz şəkildə və potensial səhvlərdən nəticələr çıxararaq inkişafı təmin edir.

Başqalarının ehtiyaclarına empatiyanı formalaşdıran refleksiya həyata keçiriləcək xidmətdən əvvəl, xidmət ərzində və sonda baş verir və XÖ bütün mərhələlərini əlaqələndirir. Qiymətləndirmə

üçün bir struktur təmin edərək, nəzəriyyələrin və konsepsiyaların praktikada möhkəmlənməsinə və davamlı olaraq düşüncənin güclənməsinə səbəb olan (Heyer, 2015: 15-17) refleksiyanın tədris prosesinin istənilən hissəsində əhəmiyyətini danılmazdır və əgər bu həm fərdi həm də qrup refleksiyasını birləşdirirsə burda təcrübə və məqsəd emosional, koqnitiv və social xüsusiyyətləri daha böyük kontekstə daşımaq imkanı verir. Bu çoxşaxəli refleksiya həm onlayn diskussiyalar, refleksiya jurnallarında xırda məqalələr, portfolio, rollu oyunlar fonunda tələbələrin akademik biliyini yoxlamağa, tənqidi refleksiya fonunda isə tələbələrin xidmətlərinin icmaya və özlərinə təsirini dərk etmək imkanı verir. Freirenin təbirincə tələbələr həm sözləri, həm dünyanı oxumağı öyrənir (Freire, 1972: 178).

Nümayiş mərhələsində bütün proyekt nəticələri ilə birlikdə sənədləşdirilir və təqdimatlar, bloqlar, video format şəklində nümayiş etdirilir.

Danılmazdır ki, Xidməti Öyrənmə tələbələrin bacarıqlarını inkişaf etdirməsi və cəmiyyətə müsbət töhfə verməsi üçün əvəzsizdir. XÖ modelini ilk növbədə tələbələr və daha sonra onların xidmət etdikləri icmalara birbaşa fayda verir. Belə ki, tələbələr təhsil sahəsində praktiki təcrübə qazanır, ünsiyyət, komanda işi, problemlərin həlli və liderlik kimi mühüm peşəkar bacarıqları formalaşdırır. Bundan əlavə, o, şəxsi müstəvidə inanılmaz dərəcədə faydalı ola biləcək vətəndaşlıq anlayışının tam anlaşılması üçün fürsət təmin edir. XÖ öyrəndikləri bilik və bacarıqları icmanı marifləndirmək üçün istifadə edərək *icmaya təsir*, təlim müddətində öyrəndiklərini yerli təşkilatla əməkdaşlıq çərçivəsində real həyat vəziyyətlərinə tətbiq etməklə materialı dərindən dərk etmə fonunda *real dünya tətbiqi*, empatiya, şəfqət və sosial məsuliyyət hissəsinin inkişafına töhfə verəcək müxtəlif mənşəli şəxslərlə birbaşa qarşılıqlı əlaqə vasitəsilə daha geniş perspektiv əldə etməyə və müxtəlifliyə daha çox qiymət verməyə sövq edən *şəxsi inkişaf*, tələbələrin tapşırıqları koordinasiya etdiyi və həmyaşıdları ilə səmərəli ünsiyyət qurduğu üçün əməkdaşlıq bacarıqlarını artırma bildiyi *bacarıqların inkişafı*, müxtəlif peşə və sənaye sahələri ilə tanışlıq vasitəsilə, potensial karyera yollarını müəyyənləşdirərək gələcək karyera hədəfləri ilə bağlı əsaslandırılmış qərarlar qəbul edə biləcəkləri *karyera kəşfiyyəti*, layihələrdə iştirak edərək vətəndaşlıq borcu hissi və cəmiyyətdə müsbət dəyişiklik yaratmaq öhdəliyi formalaşdıran *vətəndaş öhtəliyi*, icma təşkilatları, dövlət qurumları və peşəkarlarla əməkdaşlıq *şəbəkə imkanları*, mədəni anlaşma və hörməti təşviq edərək mədəni müxtəlifliyə daha çox qiymət verməyi və multikultural şəraitdə naviqasiya etməyi öyrədən *mədəni marifləndirmə*, başqalarının rifahına töhfə verdiyini və müsbət fərq yaratdığını bilərək özünə hörməti və ümumi rifahı artıran *fərdi təkmilləşmə* kimi faydalar təmin edir (Aslanargun, 2012: 113).

XÖ modeli nə qədər çoxşaxəli üstünlüyə sahib olsa da onun da təbii ki çatışmazlıqları var. Kurs işləri və digər öhdəlikləri olan tələbkar akademik iş yükü ilə paralel proyekt işini də tarazlaşdırmaq əlavə stressə və potensial yükənməyə səbəb ola bilər ki, bu da ümumi rifaha təsir edən *vaxt öhdəliyi*, layihələrin yerinə yetirilməsi çərçivəsində kampusdan kənar yerlərə nəqliyyatın və cədvəllərin təşkili, lazımi resursların təmin edilməsi və bütün iştirakçı tərəflər arasında effektiv ünsiyyətin təmin edilməsi kimi hallar *logistik çətinliklər*, imkanların bütün tələbələr üçün eyni dərəcədə əlçatan olmaması sosial-iqtisadi status və ya coğrafi yer kimi amillərə əsaslanan bərabərsizliklər, imkan məhdudluğu ilə bağlı potensial maneələr yarada və şəxsi və akademik inkişaf imkanlarını məhdudlaşdırma bilən *imkanların qeyri-bərabər bölüşdürülməsi*, layihələrin icma tərəfindən idarə olunması, mədəni cəhətdən həssas olması və icma üzvlərinin uzunmüddətli rifahının prioritet olmasının təmin olunması, əməkdaşlıq düşüncəsi ilə yanaşmaqda nasazlıqlar potensial *istismar riski*, proqramın strukturundan asılı olaraq, təlimatın olmaması öyrənmə təcrübəsinə mane olan *məhdud nəzarət və dəstək*, qeyri-adekvat planlaşdırma, resursların çatışmazlığı və ya qeyri-kafi əməkdaşlıq kimi amillər xidmət təşəbbüslərinin effektivliyinə xələl gətirə bilən *səmərəlilik potensialı*, yoxsulluğun, əzabın və ya ədalətsizliyin şahidi olmaq kimi emosional cəhətdən çətin vəziyyətlər *emosional çətinliklər və müvafiq dəstək mexanizmləri*, ənənəvi qiymətləndirmə metodları XÖ modelinin bütöv təsirini və transformativ xarakterini adekvat şəkildə əks etdirməyə bilər, bu da nailiyyətlərin dəqiq qiymətləndirilməsini çətinləşdirən *qiymətləndirmə*, mənalı

təcrübədən çox əlavə tələblər və ya öhdəliklər kimi qəbul etmə, potensial faydalara mane olan, şəxsi və akademik inkişafını məhdudlaşdırma bilən *müvafiq məsuliyyət azlığı* tipli çətinliklər yarada bilər.

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Şəki filialı tələbələri ilə edilmiş eksperimental XÖ modeli və nəticələri.

Filialın üçüncü il Xarici dil (İngilis dili) tələbələrinin Dil Bacarıqları fənni üçün təyin olunmuş tədris materialının “Health and İllness” bölməsində, danışmaq bacarığının inkişafını hədəfləyən sualların müzakirəsi əsnasında, tələbələrdən birinin ailənin ən yaxın fərdlərində birində mövcud irsi xəstəliyin təəssüf fonunda dilə gətirməsi tələbələrin diqqətini çəkdi. Əvvəllər hər hansı bir irsi xəstəliyin ailə fərdlərinə həm emosional, həm də maddi cəhətdən bu qədər çətinlik yaşatdığından bixəbər olan tələbələrin marağı artıq iki ildən daha çox The Complete Guide to Service Learning (Catheryn Burger Kaye) kitabı ilə tanış olan müəllimin diqqətini çəkir. Problemin hərtərəfli öyrənilməsi eksperiment olaraq həyata keçiriləcək proyekt işi üçün həm özlərinin, həm də xəstəliyin geniş yayıldığı Şimal Qərbi bölgə sakinləri və tələbələr üçün mariflənmə və marifləndirmə yönümlü üstündə işləməyə və vaxt sərf etməyə dəyər bir mövzu olduğuna qərar verilir.

Növbəti 6 həftə üçün planlaşdırma və iş bölgüsü akademik saatlardan kənar təyin olunmuş vaxtlarda dəqiqləşdirilir. İlkin olaraq birinci həftə Talassemiya xəstəliyinin tarixi, ikinci həftə bu xəstəlik üzrə elm sahəsinə töhvə verən dünya və yerli alimlər internet resursları və tibbi ədəbiyyatlardan istifadə edərək araşdırılır və konkret materiallar həm Azərbaycan həm İngilis dillərində təqdimata hazırlanır. Sokratik müzakirə modeli vasitəsilə refleksiya fonunda diskussiyalar aparılır və hazırlanmış material müzakirə edilir. Üçüncü həftə şəhər sakinlərinin məsələ ilə bağlı nə qədər məlumatlı olduğunu aydınlaşdırmaq üçün –Talasemiya nədir? sualına cavab axtaran tələbələr tərəfindən həvəskar mikrafonlar və kameralardan istifadə ilə lentə alınır. Material filial tərkibində tələbələrə paylanmış sorğu vərəqləri vasitəsilə toplanılmış statistik nəticə ilə birləşdirilərək problem haqqında fərqiçilik faizi çıxarılır və aşağı faiz göstəricisi proyekt üstündə işləyən tələbələrin motivasiyasını artırır. Müsahibə videoları informatika və kompyuter bacarıqlarından istifadə ilə redaktə olunur və ingilis dili alt yazılı təqdimata hazırlanır. Dördüncü həftə Şəki talassemiya mərkəzi və qan bankındakı həkimlər ilə müzakirə üçün gün təyin olunur, hal hazırda Şəkiddə məskunlaşan xəstələrin vəziyyəti ilə bağlı hazırlanmış suallara cavab alınır. Materiallar təqdimata hazırlanır. Beşinci həftə, xəstəlik səbəbli bəzən ibtidai təhsili belə natamam olan həmin xəstəlikdən əziyyət çəkən xəstələrdən bir neçəsinin evinə ekskursiya təşkil olunur. Həyat hekayələri dinlənir və həyat hekayələrini ehtiva edən kədərli məqalələr silsiləsi ilə hər iki dildə təqdimata hazırlanır. Ziyarət zamanı dərslərdə səhhəti ilə bağlı iştirak edə bilməyən xəstələrin əksəriyyətində tikiş, toxuculuq, muncuq işləmə kimi əl sənəti bacarıqlarının olması və hazırladıqları əşyalar son təqdimat sırasında dəstək məqsədli satılaraq xəstələrə dəstək durulması ilə bağlı fikir formalaşır. Altıncı həftə, həfətələrlə əziyyət çəkilərək təqdimata hazırlanan materiallar gözdən keçirilir. Elan lövhəsinə təqdimat tarixi yazılır, talassemik xəstələrin yaxınları, bir neçə həkim və 200 dən çox akademik tələbə və müəllim heyətinin iştirakı ilə təqdimat hər iki dildə təqdim olunur və hədəflənən marifləndirmə və əl işləri sərəgisinin keçirilməsi ilə başa çatır.

Həyata keçirilən proyektin müsbət tərəfləri: 1. Tələbələr arasında əməkdaşlıq gücləndi. 2. İş bölgüsünə tərəddüdsüz əməl olundu. 3. Heç bir tələbə proyektədən kənar qalmadı. 4. Fənnlərarası inteqrasiya gücləndi. 5. Empatiya və şükranlıq hissi artdı. 6. Həkimlər və şəhər sakinləri ilə məqsədyönlü dialoqlar vətəndaşlıq hissini gücləndirdi. 7. Dil bacarıqları istər yazılı istər şifahi şəkildə materialların təqdimata hazırlanması zamanı praktiki olaraq təkmilləşdirildi. 8. Maarifləndirmə prosesi gələcəyin müəllimləri olan tələbələrə öyrətməyin və müəllimliyin əhəmiyyətini faktiki olaraq göstərdi.

Həyata keçirilən proyektin mənfi tərəfləri: 1. Akademik saatlardan əlavə proyekt işi üstündə əlavə saatlar həm tələbələrin həm də müəllimin yorğunluğunu artırdı. 2. Nəqliyyat vasitəsilə məntəqələrə ziyarət xərci və istər proyektin davam etdiyi 6 həftəlik dövr, istərsə də təqdimat əsnasında istifadə olunan bütün resursların xərci həm müəllim həm də tələbələr arasında bölündü ki bu da maddi yükü artırdı. 3. Təqdimat əsnasında təşkil olunan sərəgidəki əl işlərinin satışından əldə

olunmuş gəlir xəstəlikdən əziyyət çəkən xəstələrə təqdim olunsada bu satışın davamlılığı təmin oluna bilmədi.

Bir çox tədqiqatlar göstərir ki, bu modelle öyrənən tələbələrdə həmyaşlıqlarına nisbətən daha çox akademik nailiyyətlər əldə edirlər. Onların akademik və sosial mənlilik anlayışı daha yüksəkdir, qərar qəbul edərkən daha əxlaqi və etik olmağa meyillidirlər, başqalarına qarşı tolerantlıq və empatiya inkişaf etdirilir, cəmiyyət və icma problemlərini başa düşmələri genişlənir, idrak və problem həll etmə bacarıqları daha təkmilləşir və müsbət sosial və siyasi dəyişikliklərə təsir göstərməyə maraqları artır (Cristine, Cress, 2005: 28). Həyata keçirilən proyektin iştirakçılarının həm akademik həm sosial yöndən irəliləyişi XÖ modeli ilə bağlı təcrübə fikirlərlə səsleşir.

Akademik əsas cərəyana keçsə də, faktiki tətbiqi qeyri-müəyyən görünən, çox vaxt qısamüddətli qrantlar hesabına maliyyələşdirilən və fakültə tərəfindən “sadəcə” nəzəri (və vaxt aparan) pedaqogika kimi baxılan və ənənəvi təcrübə və təhsil üçün zərərli ola biləcək (Butin, 2006: 473) bu tədris modelinin tətbiqi zamanı müsbət və mənfi cəhətlərin nəzərə alınaraq çıxarılan nəticə onu deməyə əsas verir ki, üstünlükləri mənfi tərəflərindən ikiqat çox olan XÖ modelinin mənfi tərəfləri düşünülmiş addımlar və əməkdaşlıqlar fonunda kompensasiya oluna bilər. Ancaq bu işin son nəticəsində tələbələrin həm dərslər materiallarının öz mənasını həyatı tətbiqlə qazanması və mənəvi dəyərləri formalaşdırın təcrübəsi heç nə ilə kompensasiya oluna bilməz və bu çətinliklər bizə əslində XÖ kimi modellərə getdikcə daha çox ehtiyac duyacağımızı göstərən səbəblərdir və “şagirdləri açıq öyrənmə situasiyaları ilə təmin etməyə kömək edir (Matthews, Zimmerman, 1999: 396).

Nəticə

XÖ təlim modelinin məqsədi, tənqidi və yaradıcı düşüncə, refleksiya, ünsiyyət, əməkdaşlıq, informasiya savadlılığı, sosial bacarıqlar tipli 21-ci əsr bacarıqlarını inkişaf etdirmək və öyrənmə prosesini eksperimental öyrənmə sahələri ilə əlaqələndirmək və vətəndaş hissənin formalaşması ilə şərtləndirməkdir. Tətbiq olunan hər fonda öz üstünlükləri, mənfi tərəflərini üstünlüyən XÖ modeli konkretləşmiş akademik plana uyğun tətbiq olunarsa istənilən fənn üçün planlaşdırıla bilər və məqalədə sadalanan faydalarla yanaşı əldə olunan təcrübə istənilən halda monoton nəzəri materiallara məna qazandıra bilər.

Ədəbiyyat

1. Bringle, R.G., Hatcher, J.A. (1995). A service-learning curriculum for faculty. Michigan Journal of Community Service-Learning.
2. Kendall, J.C. (1990) ‘Combining service and learning: A resource book for community and public service’, Raleigh, N.C.: National Society for Experiential Learning.
3. Bringle, R.G., Hatcher, J.A., McIntosh, R.E. (2006). Analyzing Morton’s Typology of Service Paradigms and Integrity. Michigan Journal of Community Service Learning.
4. Kaye, C.B. (2004). The Complete Guide to Service Learning: Proven, Practical Ways to Engage Students in Civic Responsibility, Academic Curriculum, Social Action. Free Spirit Publishing.
5. Jacoby, B. (2014). Service-learning essentials: Questions, answers, and lessons learned. San Francisco.
6. Fertman, C. (1994). Service Learning for All Students University of Pittsburgh.
7. Heyer, R. (2015). Learning through reflection: The critical role of reflection in work-based learning. Journal of work-Applied Management.
8. Freire, P. (1972). Pedagogy of the oppressed. Harmondsworth: Penguin Education Specials).
9. Aslanargun, E. (2012). Ethical responsibility of schools: an example of community service in Turkey. New Educational Review.
10. Cristine, C. (2005). Learning through Serving: A Student Guidebook for Service-Learning Across the Disciplines.

11. Butin, D. (2006). The Limits of Service-Learning in Higher Education. The Review of Higher Education, Volume 29, Number 4, Summer, pp.473-498.
12. Matthews, C., Zimmerman, B.B. (1999). Integrating Service Learning and technical communication: Benefits and challenges. Technical Communication Quarterly.

Göndərilib: 06.12.2023

Qəbul edilib: 29.01.2024